

A szombathelyi könyvtárosképzés két évtizede

Tulajdonképpen akár meg is ünnepelhetnénk azt az alkalmat, hogy a mostani tanév kezdetén volt húszesztendő a szombathelyi könyvtárosképzés, annál is inkább, mivel az Eötvös Loránd Tudományegyetem után a leghosszabb ideje ebben a városban folyik könyvtárosképzés. A képzés megünneplése azonban nálunk nem szokás, s a takarékos időszak, no meg a könyvtárosoktatás korszerűsítésének csendes műhelymunkálatai sem kedveznek a látványosabb megmozdulásoknak. Legyen tehát e szerény írás alkalom az emlékezésre és emlékeztetésre...

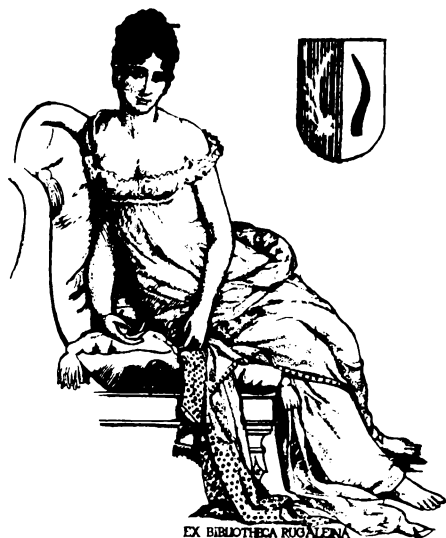
Az eredetileg népművelés-könyvtár szakosnak indult képzés hivatását teljesítvén immár tíz éve átadta helyét a tanárképző főiskolai szintű oktatásnak. Az 1962-ben indult középfokú képzési formával többen és több helyen foglalkoztak már, érdemeit és hibáit sokoldalúan mérlegelték. Például

Vadász Ferencné összefoglalása *A középfokú könyvtárosképzés története és dokumentumai. 1945—1976.* (NPI, 1980. 128 l.) vagy *Horváth Margitnak* a kiképzettek pályaképét szociológiai szempontból vizsgáló terjedelmes tanulmánya, *Népművelő-könyvtárosok a pályán* (NPI, 1978. 306 l.), végül az e képzési típus megszűnésének, főiskolai szintre emelésének, illetve a tanári szakokkal való összekapcsolásának indokaival foglalkozó cikk e sorok írójának tollából, mely *Főiskolai könyvtárosképzés Szombathelyen* címmel a *Könyvtáros* 1975. évi 4. számában jelent meg. Ilyen módon akár lerágott csontnak is minősíthetnénk a témát, az úttörőknek kijáró tiszteletadás és néhány tanulság megfogalmazásának időszerezése azonban kötelességünkkel teszi, hogy újból foglalkozzunk vele.

Az indulás

Amikor 1962. július 14-én megjelent a 24/1962. MT számú rendelet, s nyomában szeptembertől megindult a képzés Szombathelyen (majd egy év múlva Debrecenben, később pedig — bár csak levelező tagozaton — a SZOT Központi Iskolában), a magyar könyvtárosképzés rövid múltra, de már több megpróbáltatásokkal terhes időszakára tekinthetett vissza. Az 1949-ben indult egyetemi könyvtárosképzés kezdetben erősen tudományos, illetve történeti irányultsága és szűkre szabott hallgatói létszámkerete miatt nem tudta kielégíteni az 1950-es évek elejétől nagy gyorsasággal növekvő közművelődési könyvtári szakemberigényeket. 1952-ben kétéves képzési idővel, de csak egyszakos formában megindították a könyvtárosképzést a budapesti pedagógiai főiskolán, majd 1953 szeptemberében könyvtáros gimnáziumot is szerveztek Budapesten elsősorban ugyancsak a közművelődési könyvtárak középfokú szakember-szükségleteinek kielégítésére.

A magyar könyvtárosképzés szinte létrejöttétől

szüntelen viták pergőtüzében állt, hol a közvéleményben, hol a szakajtó hasábjain vagy más szakmai fórumokon. A könyvtáros hasábjain 1954-ben lezajlott vita a korszerűsítést, a rendszerré szervezést és a differenciálódást sürgette. Ez a vita furcsa, de jellemző módon úgy zárult, hogy 1955-ben előbb a főiskolai, majd 1956-ban a gimnáziumi képzést is — megszüntették! (Csak közbevetve és az ünnepi alkalom ellenére — vagy éppen azért, tanulságul — megjegyezzük: ez és más, későbbi példák arra inthetnének bennünket, hogy az eltérő nézeteket a szükséges és előrevívó vitáinkban jó lenne úgy ütköztetni, hogy azokat az ellenzők tekintélyes tábora ne használhassa fel a könyvtárosképzés ellen!)

A könyvtárügy továbbra is meglevő, sőt szaporodó igényeit (a továbbra is szűk kapacitású, jóllehet Kovács Máté felismerései révén már a közművelődési és a szakkönyvtári igényeket is figyelembe vevő egyetemi képzés mellett) újra, de a korábbi néhány hetesnél már hosszabb időtartamú szaktanfolyamok szolgálták, amelyek előbb a tan-könyvtári rendszerben folytak, majd a Könyvtár-tudományi és Módszertani Központban összpontosultak. Pedig a tanfolyami rendszer mindig is hiánypótló és átmeneti jellegű volt: a századfordulón és a harmincas években éppúgy, mint a felszabadulás után bármikor, s az állami oktatás hézagait tömi be ma is. Bármennyire hasznos, főleg pedig olcsó és gyors pillanatnyilag (ezért kedves a munkáltatónak is!), inkább betanított munkásokat képez, mintsem egy szakma — hivatás — szakembereit. Igaz viszont, hogy olyan országban, mint Magyarország, ahol a papírnak és a pecsétnek igen nagy jelentősége van — de nincs hagyománya az egyesületi képzésnek, mint például Angliában —, ez is rontja a pálya társadalmi presztízsét.

1962-ben nem kis részben a népművelés (azon belül a művelődési otthonok) fontossá válása és a könyvtárakénál is nyomasztóbb szakemberhiánya, valamint a könyvtárosképzés szerény, de mégiscsak meglevő múltja sietett segítségünkre: akkor szerencsésnek ígérkező megoldásként, a kettőt összekapcsolva alakult ki tanítóképző intézeti keretben a népművelés-könyvtár szak, ismét az állami oktatás részeként.

A népművelés—könyvtár szak

Az indulás óta eltelt húsz év alatt Szombathely a hazai könyvtárosképzés egyik bázisa lett. Nem kívánjuk kisajátítani az évfordulót. Jól tudjuk, a népművelés-könyvtár szakos képzésért sokat tet-

tek a társintézmények is. Az sem vitás, hogy a képzésnek számos hibája volt (például a két közvetítő szakma összekapcsolása, a szakkönyvtárügy kirekesztése stb.), és ezért többször hallottunk jogos és kevésbé jogos kifogásokat, mint segítő tanácsokat. Most azonban a jövőre is gondolva inkább az eredményekről emlékezzünk meg. Jelen-tőségét nem kívánjuk túlbecsülni, de hiba lenne, ha aláértékelnénk, annál is inkább, mert a mostani könyvtárosok derékhadának jó része e képzési forma nappali tagozatán végzett, még többen pedig levelező úton sajátították el a szakismeretek alapjait. Vadász Ferencné említett összefoglalójának statisztikája szerint 3460-an végeztek a három intézményben — Szombathelyen, Debrecenben, a SZOT-iskolán — és a két tagozaton, de — sajnos — többségük levelezőként. Horváth Margit tanulmányának megállapításai szerint ez azt jelenti, hogy az érintettek 33—35 százalékának, vagyis mintegy 1200 könyvtárosnak van ilyen oklevele (is!). Közülük később többen megszerezték az egyetemi oklevelet, vagy főiskolai államvizsgát tettek a 2/1976-os KM rendelet (*Könyvtáros*, 1976/12., illetve 1982/9. sz.) jóvoltából, s ugyancsak többen más főiskolai szakon szereztek diplomát, vagy egyéb továbbképzésben vettek részt eredményesen.

Adataink szerint Szombathely 1965 és 1974 között 411 nappali, 1966 és 1977 között pedig 481 levelező tagozaton végzett diplomával szolgált a közművelődést. Ma mintegy 300 könyvtáros tevékenykedik, főleg a tanácsai könyvtárakban (de másutt is!), akik alma materükként a szombathelyi tanítóképzőt (később: főiskolát) nevezhetik meg.

E képzési forma javára kell írunk, hogy jó néhány éves megszakítás után ismét és viszonylag tömeges méretekben képzett szakembereket (s ezt nem árt eléggé és elégszer hangsúlyoznunk!) az állami oktatás keretében. Olyan képzési koncepciót alakított ki, amely — talán nem véletlenül — szakmai tekintetben hasonlított mind a korábbi főiskolai képzésre, mind a szaktanfolyamok közművelődési változatára, s amelynek szervezeti és tartalmi kereteit természetesen ma indokoltan bírálhatjuk, de azt is figyelembe kell vennünk, hogy ez volt az az alap, amelyre minden továbblépéskor lehetett és lehet, sőt kell is építeni. Igen erős oldala volt például a gyakorlati képzés, amely az állami oktatás keretein belül szinte példamutató, olyannyira, hogy ezt teljes egészében igyekeztünk átmenteni a főiskolai időszakra is.

Történelmi érdeme a 24/1962-es minisztertanácsi rendeletnek, hogy a könyvtárosképzés számára vidéki bázisokat hívott életre, általuk is segítvén az elmaradottabb vidéki könyvtárügy

előbbrelépését. Igaz: jogosak azok a vélemények is, hogy ez olyan jól sikerült, hogy maig nélkülözük a fővárosi „tömegképző”, *főiskolai* bázist, emiatt pedig a budapesti nagy igényű terület jóformán ellátatlan. Az akkori rendelkezés nem volt hibás, csak féloldalas, földrajzilag és szakterületileg egyaránt. Megismételjük azt a régi és többször hangoztatott véleményünket, hogy a fővárosi képzés megteremtése sokkal inkább az elhatározáson, mintsem az anyagiakon múlik. Ekkora áldozatot még ma is elbírnánk.

Mi mindenesetre azt valljuk: olyan képzési műhely született meg Szombathelyen — illetve a gyakorló könyvtárakkal együtt Vas megyében —, amelyből 1972-ben kinőhetett a főiskolai képzés. A népművelés—könyvtár szak korábbi 3—4 oktatóból álló szakcsoportja 11 fős tanszékké terebélyesedett, s ez a 11 (egyetemi vagy főiskolai végzettségű!) könyvtárost foglalkoztató intézményi könyvtárral együtt már talán nem csekély szakmai teljesítőképességet jelent.

Tíz év a tanárképzés keretében

A húsz év fele már a tanárképző főiskolai időszakra jut. Az első tíz évtől eltérően a mai képzés elvileg valamennyi könyvtártípust szolgálja, még akkor is, ha elsősorban az elhelyezkedés hibás rendszere azt sugallja, hogy a közművelődési könyvtárak mellé mindössze az iskolai könyvtárügy sorakozott fel „fogyasztóként”. Pedig a matematika—könyvtár szakon végzettek már régen felfedezhette volna a szakkönyvtárügy is, a történelem szakosokat pedig a társadalomtudományi könyvtárak bármelyike. Magunk is megengedhetlen luxusnak tartjuk, ha egyetlen tanári szakkal iskolában csak tanítani helyezkednek el végzett hallgatóink (s egy év múlva újabb tanári szakra jelentkeznek vagy jelentkeznének!), de azt is drágának tartjuk, ha legfeljebb társadalmi munkás vagy órakedvezményes könyvtárosként „hasznosítják” azt, amit négy évig tanultak.

Nincs szándékunkban áttekinteni most a főiskolai időszakot. Ez — reméljük — nem lezárt, hanem induló korszak, s újabb változásoknak nézünk elébe, ezek azonban többnyire kedvezőnek ígérkeznek. A szakmai közvélemény tájékoztatása és segítségének megnyerése érdekében talán mégsem árt elért eredményeinket felvillantani, törekvéseinket röviden összefoglalni.

1972-ben 24 magyar—könyvtár és 12 matematika—könyvtár szakos hallgató kezdte meg főiskolai tanulmányait Szombathelyen. Ez az évfolyam

1976-ban végzett. Azóta nappali tagozaton 140 magyar, 70 matematika és (csak 2 évfolyamon) 28 történelem szakkal összekapcsolt könyvtáros diplomát adtunk ki. Ez összesen 238. (Eleinte nagy többségük könyvtáros lett, az irányított elhelyezés bevezetése óta kétharmaduk, majd később még kisebb részük ment könyvtárba dolgozni!) Levelező tagozaton 207-en, másoddiplomásként (kiegészítő szakon) 48-an kaptak oklevelet. Így a 892 népművelés—könyvtár szakos és a 2/1976-os KM rendelet alapján államvizsgázottak (266) oklevelével együtt eddig összesen 1651 oklevélen található meg a Szombathelyi Tanítóképző Intézet, illetve Tanárképző Főiskola pecsétje.

Néhány év óta a hallgatók létszáma évfolyamonként 60 fölé emelkedett (a most induló tanévben 236 nappali, 137 levelező és 32 másoddiplomás hallgatónk van), s ez az összesen 950 nappali és a mintegy 630 levelező hallgatónak nem is kis hányada.

A magyar—könyvtár és a matematika—könyvtár szakpárok mellé hat éve felsorakozott a történelem—könyvtár, s 1982/83-ban nem kis erőfeszítéssel megindítottuk az orosz—könyvtár szakot is. (Talán újdonság volta miatt kevesen figyeltek fel rá!) A könyvtárak figyelmét már most felhívjuk arra, hogy 1983-tól reményünk van a technika—könyvtár szak indítására is. Mivel a főiskola vezetősége messzemenően méltányolja a könyvtárügy érdekeit, később talán lehetőség kínálkozik arra, hogy természettudományos szakokkal (biológia, fizika, kémia) is bővítsük szakpárosításainkat. Úgy véljük, elfogadható elképzelésünk van arra, miként oldható meg a könyvtár szak párosítása a főiskolánkon választható összes — a könyvtárügy igényeinek is megfelelő — szakkal. Ráadásul úgy, hogy nem szándékozunk növelni az évfolyamonkénti 60—70 fős létszámot. (Pontos adatokat az évente megjelenő felsőoktatási tájékoztatók tartalmaznak.)

A levelező tagozaton egyelőre nem ilyen jó a szakpárosítási helyzet. A főiskolák között néhány éve munkamegosztás jött létre arról, hogy nem minden nappali szakot oktatnak levelező tagozaton is. Így mi csak magyar és történelem szakkal párosíthatjuk könyvtár szakunkat. A két éves tanulmányi idejű könyvtár szak pedig a másoddiplomás képzés keretében létezik. Más vonatkozásban viszont örömmel állapíthatjuk meg, hogy az új tanévtől kezdve félevenként három alkalomra növelhetjük a konzultációk számát, s ezzel talán az erre kétségkívül rászoruló színvonalat is sikerült emelnünk. Törekvéseinkben sokat segíthetnek a könyvtárak és a hálózatok is, ha megfelelő munkatársakat küldenek felvételre (s ezzel javít-

ják a kiválasztási lehetőségeket); ha elmélyültebb tanulásra ösztönzik a felvetteket (hiszen ez a munkáltató érdeke is); ha az idősebb, tapasztaltabb és szakképzett könyvtárosok segítik tanulásukat, és ha a munkahelyek a főiskolai tanuláshoz szükséges szakirodalmat is a hallgatók rendelkezésére bocsátják.

A tantervek korszerűsítése előtt

Az MSZMP Politikai Bizottságának 1981 január végi határozata nyomán született minisztertanácsi rendelet előírásainak megfelelően megkezdődött a felsőoktatás korszerűsítése. Ennek egyik részterülete a tantervek korszerűsítése.

Ez a törekvés egybevág a könyvtárügy igényeivel, az Országos Könyvtárügyi Tanács 1980 júniusában megfogalmazott és elfogadott állásfoglalásával (*Könyvtári Figyelő*, 1981/2.). A Művelődési Minisztérium egyetemi és főiskolai főosztálya a főiskolai könyvtárosképzés tartalmi gondozását a szombathelyi tanszékre bízta. Ebben segít a könyvtári osztály mellett működő *könyvtárosképzési és -továbbképzési bizottság* is, és egyeztetjük a munkát az Eötvös Loránd Tudományegyetem könyvtárstudományi tanszékével (*Dán Róbert: Az egyetemi könyvtárosképzés programja.* = *Könyvtári Figyelő*, 1982/3.), valamint nyiregyházi kollégáinkkal is.

Megítélésünk szerint századunk utolsó harmadában a korszerűsítésre akkor is szükség lenne tiztizenkét évenként, ha az említett munkálatok nem folynának. (A módosítások bevezetését 1984-től tervezik.) A régi kereteken belüli kisebb szerkezeti és tartalmi változtatások, a folyamatos gondozás lehetőségei kimerültek. Újat, jobbat kell csinálni, még akkor is, ha utólag lesznek, akik továbbra is elégedetlenek maradnak. Valamennyi körülmény mérlegelése után ugyanis most nem futotta többre.

Az 1972-es főiskolai tantervet számottevő előrelépésnek tartjuk, mivel a képzésnek történeti alapot adott, bővült az olvasó- és olvasásismeret tantárgyakkal, a dokumentumfeltárás tárgyai tartalmilag kiegészültek a könyvön kívüli információhordozókkal, illetve a modern információkereső rendszerekkel. Készítőinek figyelme kiterjedt a könyvtári technika bizonyos kérdéseire, s bőségesebb kereteket szabott a könyvtári tájékoztatás számára is. (Az új társszakok, az egy-egy szaktudományban való elmélyedés előnyeiről nem is szólva!)

Most azonban szilárdabb koncepció alapján,

gondosabban dolgozhatunk, jobban előkészíthetjük a változtatásokat. Így például az egyetemi képzéstől egyértelműbben elkülönítve és mégis jobban ráépítve fogalmazhatjuk meg — bármily furcsa: most először! — a főiskolai könyvtárosképzés célját. Eszerint azzal számolunk, hogy a könyvtarostársadalom nagyobbik hányadának főiskolai képzettségre van és lesz szüksége. A főiskolát végzettnak alkalmasnak kell lennie bármely típusú könyvtárban az összes érdemi (nem mechanikus, nem adminisztratív — mert az a könyvtárkezelőre hárul!) feladat elvégzésére; a kisebb könyvtárakban az egész intézmény, tagoltabb felépítésű könyvtárakban pedig a részfeladatokat végző szervezeti egységek munkájának megszervezésére és irányítására. Minderre természetesen a szakpárok közös tárgyaiban szerzett széles körű ideológiai-politikai, illetve pedagógiai-pszichológiai ismeretek birtokában, valamint a társszak keretében elsajátított szaktudományos, művészeti, illetve nyelvi felkészültségre támaszkodva lesz képes a történetileg, elméletileg és főleg gyakorlatilag jól megalapozott, gyakorlatias könyvtárosképzés résztvevője.

Számos körülményt figyelembe véve és mérlegelve úgy tűnik, a tantervet olyan irányba lehet fejleszteni, hogy a jelen és a jövő követelményeinek jobban megfeleljen. Természetesen meg lehet és meg kell tartani a bevált hagyományos történeti, könyvtártani, olvasásismereti és tájékoztatási tárgyakat, de ezeket is fel kell frissíteni az újabb ismeretekkel és módszerekkel. Sőt szembetűnő hangsúlyváltoztatásokra is törekszünk — például az alaposabb dokumentumismeretre —, a feltárásban nagyobb figyelem jut a katalóguskészítésre és -használatra, a tájékoztatásban pedig az általános és a módszertani részek bővebb és jobb megalapozására.

Újdonság a hallgatók információ- és kommunikációelméleti, számítás- és könyvtártechnikai ismereteinek megalapozása, s alaposabban kívánjuk velük megismertetni a hazai és a külföldi tájékoztatási rendszereket, szolgáltatásokat. Ezen a területen érthetően az alapot, illetve a gyakorlati ismereteken van a hangsúly, hiszen a főiskolán végzetek legfőbb feladata a könyvtári és a szakirodalmi információszolgáltatások fogadása, illetve közvetítése a felhasználókhöz. A rendszerek tervezése és szervezése egyrészt egyetemet végzett, másrészt különlegesen képzett számítógépes, rendszerszervező, profilszerkesztő stb. szakemberek feladata. Végzettjeinknek képesnek kell lenniük a „párbeszédre”, ami nem zárja ki, hogy a gyakorlatban később specializálódjanak is.

Harmadik „törekvésbokrunk” a speciális kollé-

giumok és szemináriumok számának, oktatási időtartamának, választékának és sokoldalúbb irányultságának növelése. Hangsúlyozzuk azonban, hogy ez sem specializálódás — mert az gyakorlati munkával párhuzamosan történő, immár elodázhatatlan továbbképzés feladata —, hanem „csak” orientáció, indítás egyes könyvtár típusok és munkakörök irányába. A főiskolai képzés továbbra is csak az alapozó képzés szerepére vállalkozhat, mégpedig úgy, hogy az összes könyvtár típushoz és munkakörhöz szükséges közös ismereteket és készségeket tanítja. (Egyébként így van ez minden felsőfokú szakképzésben!)

Végül a negyedik, de különösen hangsúlyos törekvésünk a képzés gyakorlatiasabbá tétele és a gyakorlati képzés javítása. A rendelkezésre álló időnek eddig is körülbelül egyharmadát fordíthattuk a gyakorlatokra, de mostani lehetőségeink, a hallgatók mind nagyobb száma és a tanterv szerkezete miatt nem alkalmazkodtak kellően az elméleti képzés igényeihez; a különböző gyakorlatok pedig egymáshoz sem. Az új tantervben szeretnénk kiharcolni, hogy a hallgatók minden félévben egy-egy hetet egybefüggően könyvtárban tölthessenek, és továbbra is megmaradjon a hatodik félév utáni négyhetes gyakorlat. Ehhez persze az kell, hogy a gyakorló könyvtárak körét kiterjeszthessük a megyén kívülre (a mi esetünkben a

Dunántúlra és részben Budapestre), a nyári gyakorlatét pedig az egész országra. Törekvésünk tehát voltaképpen egybevág *Zsidai József*ével (Könyvtári Figyelő 1980/2. sz.). 1982-ben a Művelődési Minisztérium könyvtári osztályának jelentékeny pénzügyi támogatásával, illetve a győri, a veszprémi és a zalaegerszegi megyei, valamint a győri műszaki főiskolai könyvtár segítségével már kipróbáltuk az említett szisztémát. Az összes érdekelt: a könyvtárak, hallgatók és tanszékünk véleménye szerint az út járható, a tapasztalatok kedvezőek.

*

Vázlatos megemlékezésünk és tájékoztatónk végére érve tehát ismét megállapíthatjuk: A könyvtárosképzés nem létezhet a könyvtárak, a könyvtárügy vezetése és a könyvtárosok támogatása és segítségével nélkül. Ezt igényeljük a továbbiakban is az érettségizők pályára irányításától kezdve, a képzés részfázisain és a hivatásra nevelésén, az oktatás segédleteinek megteremtésén át, egészen a végzetek kezdő lépéseinek, szárnypróbálgatásainak segítségéig. A mindenkori új generációk olyanok lesznek, amilyenekké közösen formáljuk őket.

Dr. Tóth Gyula

Egy új lakótelepi könyvtár felül- és alulnézetből II.

Egy „tájékozatlan” látogató megfigyelései

A látogató egyetemi hallgató. Inkognitóban van. Kérdez, mér, regisztrál, rögzít. Szubjektív benyomásoktól nem mentes. Szerepéből és főképp érdeklődéséből adódóan olykor nem mindennapi, nem átlagos kérdéseket is feltesz. Próbálja nyomon követni, rekonstruálni a tájékoztatás menetét. A használó oldaláról. (A kutatásnak nem célja számon kérni a könyvtárosoktól a könyvkiadás, a képzés, a szervezet hibáit. Pusztán több metszetben „vizsgáztatja” a könyvtárat, vállalva a teremtett helyzet és a módszer tökéletlenségét s az egymásnak ellentmondó véleményeket is.)

1979. november 13. kedd, 13—15.30. Első látogatásomkor szándékosan nem csúcsidőt, hanem ebéd utáni, gyenge forgalmú időszakot választottam. Két és fél óras ott-tartózkodásom alatt mindössze 14 új olvasó érkezett. Nem iratkoztam be, csak engedélyt kértem az olvasgatásra. Ezt igen készségesen megadták, csak arra kértek, vegyek papucsot (ezt szándékosan elfelejtettem). Részletesen elmagyarázták a beiratkozás módját; kiderült, hogy jótállót kell kerítenem, de azért röviden elmondták, mit hol találok, kihez kell fordulnom, ha valamit nem tudok stb. Meglepő volt számomra, hogy nem úgy kezeltek, mint akinek